

8. Национальные особенности систем управления персоналом: Япония, США, Россия, Украина [Электронный ресурс] / Сайт HR Лига. — Режим доступа : <http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=723>.
9. Колесников Г. О. Сучасні й майбутні реалії українського менеджменту та його організаційної культури / Г. О. Колесников // Економічні науки : зб. наук. праць. Серія : Економіка та менеджмент. — Луцьк : Луцький держ. техн. ун-т, 2008. — Вип. №5(18), ч.1. — С. 136—144.

УДК 332.12 (477)

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ КОНВЕРГЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Табалова О.С., здобувач

Луцький національний технічний університет

У статті проаналізовано бюджетні регіональні асиметрії та ефективність використання сучасних фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України. Виявлено причини неефективності та визначено напрями удосконалення фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України відповідно до вимог сучасності.

Ключові слова: регіон, сталий розвиток, регіональні асиметрії, фінансові інструменти, конвергенція сталого розвитку регіонів.

Табалова О.Е. ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ КОНВЕРГЕНЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ / Луцкий национальный технический университет, Украина

В статье проанализированы бюджетные региональные асимметрии и эффективность использования современных финансовых инструментов конвергенции устойчивого развития регионов Украины. Выявлены причины неэффективности и определены пути совершенствования финансовых инструментов конвергенции устойчивого развития регионов Украины в соответствии с требованиями современности.

Ключевые слова: регион, устойчивое развитие, региональные асимметрии, финансовые инструменты, конвергенция устойчивого развития регионов.

Tabalova O.Y. FINANCIAL INSTRUMENTS of convergence of sustainable development UKRAINIAN REGIONS / Lutsk National Technical University, Ukraine

The article analyzes the budget regional asymmetries and efficiency of modern financial instruments convergence of sustainable development in Ukraine. The reasons of inefficiency and directions of improvement of financial instruments convergence of sustainable development in Ukraine in accordance with the present.

Key words: region, sustainable development, regional asymmetries, financial instruments, convergence of sustainable regional development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Посилення процесів диференціації регіонів України за показниками сталого розвитку, низький рівень такого розвитку більшості з них, просторова неоднорідність, що значно посилилась за останні роки і є причиною довготривалої системної кризи та загальної стагнації економіки, зумовлюють необхідність конвергенції рівнів розвитку регіонів України, під якою розуміється зближення їх соціо-еколого-економічних параметрів. Варто зазначити, що конвергенція сталого розвитку регіонів України в основному повинна бути націлена на вирівнювання регіонів з порівняно низькими й середніми рівнями сталого розвитку до регіонів з високими рівнями розвитку, при цьому не позбавляючи останні регіони стимулів до підтримання та подальшої активізації їх розвитку. У таких умовах зростає роль держави у вирівнюванні сталого розвитку її регіонів, адже ринкові механізми не завжди здатні попередити та подолати суттєві територіальні відмінності в рівнях розвитку. Так, у Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року [1] законодавчо закріплено, що «ключовим завданням регіонального розвитку, яке потребує поетапного виконання», є саме зниження диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів країни. Однак щорічно практично за всіма показниками сталого розвитку диспропорційність продовжує зростати, що дозволяє охарактеризувати державну регіональну політику та внутрішню соціо-еколого-економічну політику самих регіонів у цьому напрямі як недостатньо результативні, а використовувані фінансові інструменти як не досить дієві, що вимагає активізації теоретичних та практичних пошуків розв'язання даної проблеми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми сталого розвитку регіонів, а також основні аспекти їх фінансового забезпечення достатньо широко висвітлюються в працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема О. Барановського, Й. Бескида, М. Бутка, З. Варналія, І. Вахович, О. Василика, В. Гейця, З. Герасимчук, С. Дорогунцова, Е. Забарної, Л. Зайцевої, І. Камінської, М. Карліна, М. Козоріз, А. Кондрашихіна, І. Лукінова, І. Луніної, О. Кириленко, Г. Кірейцева, А. Мельника, В. Онищенко, В. Опаріна, К. Павлюк, В. Семенова, Д. Стеценка, М. Чумаченка, Л. Тарангул, С. Юрія та інших. Виявлення причин асиметрій регіонального розвитку є предметом дослідження провідних вчених-економістів: Н. Божидарнік, О. Гранберга, В. Захарченка, В. Керецмана, Н. Мікули, С. Романюка, І. Сторонянської, Т. Шевченко, С. Шульц та багатьох інших. При вивченні питань проблематики регіональних асиметрій сталого розвитку, увага науковців акцентується, в основному, на передумовах, факторах виникнення та ефектах регіональних асиметрій, методиках ідентифікації рівнів асиметрії (дивергенції) і конвергенції регіонів, моделях регулювання асиметрій і конвергентного розвитку, механізмах підвищення сталого розвитку низько розвинених регіонів.

Дослідженню механізмів регулювання регіональних асиметрій і окремих фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України, а також теоретичним аспектам їх реалізації присвячені праці українських науковців В. Бодрова [2], М. Карліна [3], О. Кириленко [4], І. Луніної [4; 5], А. Лучка [4], І. Сторонянської [6; 7], Г. Харламової [8], В. Чужикова [9], Ф. Ярошенка [2] та інших. Основним чином дослідження проблем конвергенції регіонального розвитку та фінансових інструментів їх вирішення стосуються трансформації міжбюджетних відносин, бюджетного планування та прогнозування. Разом з тим, не знайшли достатньо обґрунтованого і всебічного аналізу сучасні фінансові інструменти конвергенції сталого розвитку регіонів України, мало досліджені недоліки використання та напрями забезпечення їх більшої дієвості та ефективності відповідно до вимог сучасності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз сучасних фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України, визначення причин їх неефективності та напрямів удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансовими інструментами конвергенції сталого розвитку регіонів країни є сукупність засобів формування доходів і здійснення видатків на державному та регіональному рівнях, а також засоби усунення фіскальних дисбалансів. Склад фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів країни залежить від організації бюджетного процесу. Оскільки в Україні планування, збалансування і затвердження бюджетів відбувається «згори донизу» бюджетної системи, то таким чином і формуються фінансові інструменти вирівнювання сталого розвитку регіонів країни. Основними з них на рівні центральних і регіональних органів влади є бюджетні інвестиції, трансферти місцевим бюджетам з державного бюджету, податки, податкові пільги для розвитку підприємництва, рівень централізації бюджетних коштів, доходи і видатки бюджету розвитку та Державного фонду регіонального розвитку тощо.

За останні роки в Україні було вжито заходи щодо конвергенції сталого розвитку регіонів України, що стосувались посилення і розширення вертикального державного регулювання, удосконалення міжбюджетних відносин між центром і регіонами та супроводжувались концентрацією фінансових ресурсів на державному рівні за рахунок їх скорочення на регіональних рівнях (рис. 1).

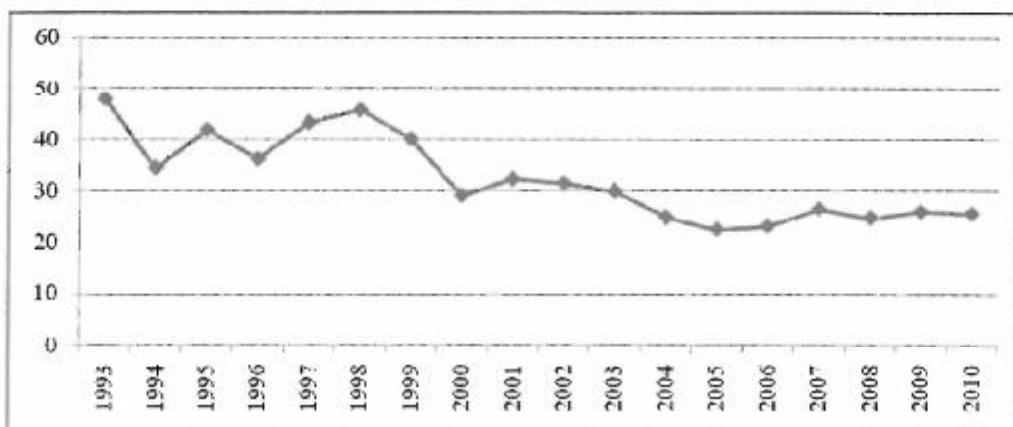

Рис. 1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (%)

*Розроблено за даними Міністерства фінансів України [10-14]

Якщо частка місцевих бюджетів у 1993 році складала майже 47,9% зведеного бюджету України, то у 2010 році – лише 25,6%. Таким чином, у країні посилилася централізація і відбулось скорочення повноважень регіональних органів влади, що зумовило недостатність фінансових інструментів у органів управління регіонального рівня для здійснення власної бюджетної політики, а тому знизило значення місцевих бюджетів у вирішення життєво важливих для населення завдань. Головний акцент в державній регіональній політиці міжрегіональної конвергенції було зроблено на державні фінансові інструменти переважно соціального спрямування. Такі дії були спрямовані на удосконалення міжбюджетних перерозподільних процесів шляхом скорочення нерівності бюджетної забезпеченості населення різних регіонів, а тому й якості життя.

Рівень доходів до місцевих бюджетів України із врахуванням офіційних трансфертів щодо ВВП за 2000-2010 роки був досить стабільним і становив близько 11,0%-14,9% ВВП [10-14]. За цей період найбільше доходів надходило до місцевих бюджетів Дніпропетровської, Донецької областей та міста Київ і їх сумарні обсяги становили понад 26% сукупних доходів усіх місцевих бюджетів та від 37,9% до 44,0% сукупних власних доходів без трансфертів усіх місцевих бюджетів.

Максимальний рівень середньодушових доходів (без міжбюджетних трансфертів) у 2010 році складав 5307,2 грн. (м. Київ) та у 5,9 разу перевищував мінімальне значення – 900,2 грн. (Тернопільська обл.) [10-14]. Порівнюючи з 2000 роком, максимальне значення даного показника становило 1336,4 грн. (м. Київ) та у 11,6 разів перевищувало мінімальне – 115,5 грн. (Тернопільська обл.). Таким чином, у 2000-2010 роках відбулось скорочення асиметрії регіонів України за цим показником, що основним чином було зумовлене зниженням темпів приросту середньодушових доходів (без офіційних трансфертів) місцевих бюджетів у регіонах з порівняно високими рівнями сталого розвитку щодо темпів їх росту в регіонах з низькими рівнями сталого розвитку. Збереження такої тенденції в довгостроковій перспективі сприятиме вирівнюванню регіональних рівнів сталого розвитку. У 2010 р. лише в 7 регіонах (АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська області, м. Київ і м. Севастополь) показник середньодушових доходів місцевих бюджетів без трансфертів перевищував середнє значення в країні, у той час як у 11 регіонах (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області) цей показник не перевищував 1200 грн., тобто такі середньодушові доходи були, як мінімум на 30% нижчими, ніж у середньому в місцевих бюджетах.

У 2000 р. максимальне значення середньодушових доходів місцевих бюджетів із врахуванням міжбюджетних трансфертів 1338,3 грн. (м. Київ) у 5 разів перевищувало мінімальне – 270,1 грн. (Луганська обл.), а у 2010 р. відбулось їх вирівнювання і максимальний рівень даного показника складав 5826,6 грн. (м. Київ), що у 2 рази перевищував мінімальне значення – 2969,5 грн. (Луганська обл.).

Податкові надходження від окремих регіонів до державного та місцевих бюджетів характеризуються значними диспропорціями та мали тенденцію до зростання. Високий обсяг ВДВ, виробленої в регіоні, не гарантував високих податкових надходжень, а низькі обсяги, зібраних на території податків, не завжди були результатом низького рівня економічного розвитку. Як зазначає І. Луїна, «у деяких регіонах регіональна диференціація рівня податкових надходжень визначається технікою стягнення податків і тому не є заслугою регіонів» [5, с. 318]. На рівень сплати податків також впливав розмір відшкодованого ПДВ та обсягів податкових пільг, наданих суб'єктам господарювання в регіоні.

Нормативи відрахувань від загальнодержавних податків в Україні характеризуються нестабільністю, а тому з кожним роком змінювались види податків, що розподілялись між державним та місцевими бюджетами (рис. 2).

Існуюча система централізації бюджетних коштів характеризується недостатністю власних джерел доходів у формуванні місцевих бюджетів та залежністю від офіційних трансфертів від органів державного управління в більшій чи меншій мірі усіх регіонів України. У 2000 році за рахунок трансфертів формувалось від 0,12% (м. Київ) до 60,25% (Тернопільська обл.) доходів місцевих бюджетів, у 2010 році – від 8,90% (м. Київ) до 71,86% (Тернопільська обл.), тобто мінімальна частка трансфертів збільшилась у 74,2 раза, а максимальна – на 11,61% та їх розрив скоротився і всі регіони більшою мірою, що найменше в розмірі 518,3 грн. на душу населення, почали потребувати допомоги. Така велика частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів є свідченням фінансової неспроможності місцевих органів влади та означає, що «практично втрачено взаємозв'язок між обсягом податків, які збираються на території адміністративно-територіальної одиниці, та видатками відповідного місцевого бюджету» [4, с. 349]. У результаті органи місцевого самоврядування стали менш автономними та втратили стимули до наповнення власних бюджетів. Це зумовлює необхідність розробки фінансових інструментів, які б підвищили вплив місцевих органів влади на формування місцевих бюджетів і на цій основі забезпечили підвищення рівня сталого розвитку регіону й зменшили регіональні асиметрії.

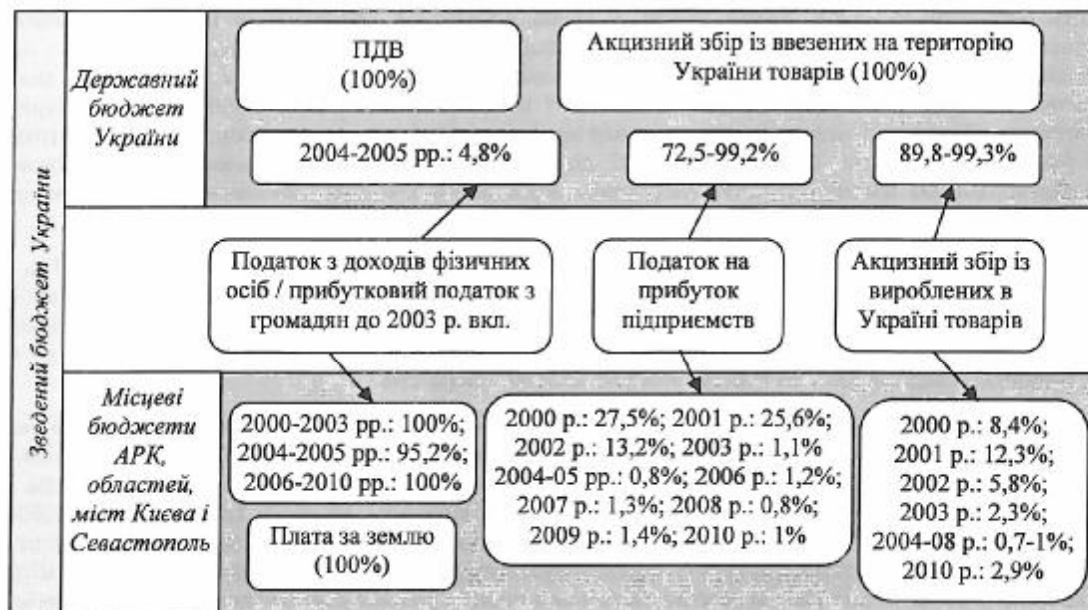

Рис. 2. Механізм міжбюджетного розподілу основних податкових надходжень та платежів в Україні у 2000-2010 роках

*За даними Міністерства фінансів України [10-14]

Таким чином, на сьогодні надання фінансової допомоги регіонам України у формі міжбюджетних трансфертів (дотацій, субвенцій) є основним фінансовим інструментом бюджетного регулювання і конвергенції рівнів їх сталого розвитку, проте вони неефективно використовуються. Як свідчить бюджетна практика, основною метою надання дотацій та субвенцій на сьогодні є не забезпечення фінансового вирівнювання, а задоволення поточних потреб місцевого самоврядування, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів [2, с. 24].

Основна частина трансфертів надається у формі дотацій вирівнювання дохідної спроможності місцевого бюджету, що не стимулює регіональні органи влади до розширення податкової бази регіонів, адже збільшення власних доходів місцевих бюджетів відповідно скорочує обсяги трансфертів з державного бюджету та зумовлює не конвергенцію, а навпаки, посилення бюджетних асиметрій. Більше того, трансферти у формі дотацій вирівнювання втратили своє першочергове призначення і не виконують своєї місії, адже регіони з порівняно високими показниками сталого розвитку також їх отримують.

Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам України у 2000-2010 роках становили від 0,60% до 100% загальної суми [10-14], наданих регіону трансфертів і використовувались на конкретні соціальні цілі. Зростання обсягів і питомої ваги таких інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України зумовлене підвищенням соціальних стандартів. Цільовий характер субвенцій хоча й обмежує самостійність місцевих органів влади та управління щодо проведення власної соціо-еколого-економічної політики, однак дозволяє більш ретельно відстежувати фінансові потоки та витрачання коштів за призначенням.

Місцевим бюджетам притаманна інвестиційна складова – бюджет розвитку, що є складовою спеціального фонду місцевого бюджету. Органи місцевого самоврядування наділені високою самостійністю в питаннях мобілізації доходів бюджету розвитку та сприяють забезпеченню фінансової незалежності місцевих органів влади. Не зважаючи на це, за 2006-2010 роки значно скоротились обсяги коштів, одержаних до бюджету розвитку. Їх частка у загальній структурі доходів місцевих бюджетів (з урахуванням офіційних трансфертів) у 2010 році становили лише 0,7% [14, с. 150]. Неоднорідними є й суми коштів, одержаних до бюджетів розвитку АРК, областей, міст Києва та Севастополь. Як зазначає А. Науменко, у громадах із чисельністю населення менше 500 осіб фонд розвитку взагалі не формується, а з населенням понад 1000 осіб – його мають лише 11% [15, с. 72]. Тому, задля підвищення дієвості такого фінансового інструмента конвергенції сталого розвитку регіонів України, необхідне удосконалення планування бюджету розвитку та перерозподіл джерел доходів місцевого бюджету на його користь.

Що ж стосується видатків зведеного бюджету, то у 2010 році вони склали 34,5% ВВП, що на 5,8% більше, ніж співвідношення доходів і ВВП того ж року [14, с. 14]. У цілому з державного бюджету за 2000-2010 роки було виділено від 53-68% видатків зведеного бюджету України, що відповідним чином перевищувало видатки місцевих бюджетів [10-14]. Це підкреслює визначальну роль державних органів

влади у фінансуванні сталого розвитку регіонів України. І хоча, відповідно до закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», передбачається розширення прав місцевих органів влади та передача їм частини державних функцій, а також стабільність місцевих бюджетів, що згідно статті 61 «гарантується власними і закріпленими на стабільній основі загальнодержавними доходами та правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до Закону» [16], але це практично не супроводжується відповідним фінансовим забезпеченням. Таким чином, із наділенням місцевих органів влади ширшими повноваженнями та функцією розподілу бюджетних коштів, не були визначені джерела фінансування місцевих бюджетів.

У 2000-2010 роках на 8 регіонів України (м. Київ, Львівська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Одеська, Харківська області та АР Крим) припадало понад 50% видатків (без трансфертів) усіх місцевих бюджетів. У 2000 році співвідношення між максимальним і мінімальним рівнями середньодушових видатків (без трансфертів) місцевих бюджетів становило 3,2 разу, то у 2010 році – 1,4 разу, тобто знизилась полярильність регіонів за цим показником. Коливання розмірів видатків у розрахунку на одну особу означає, що потреби місцевого населення задовольняються по-різному в різних територіальних утвореннях [2, с. 24].

Найбільше видатків розвитку у 2010 році здійснювалось із бюджету розвитку міста Київ (620,3 млн грн., або 17,8% видатків бюджету розвитку всіх місцевих бюджетів; для порівняння: у 2009 році – 810,7 млн грн., або 21,2%), Запорізької (343,7 млн грн., або 9,9%) та Одеської (280,7 млн грн., або 8,1%) областей. Порівняно з показниками 2009 року фактичні обсяги видатків бюджету розвитку місцевих бюджетів зменшились у 15-ти регіонах України [17, с. 112].

У 2000 році лише за 4 регіонами України (Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Запорізька області) на кожну гривню видатків місцевого бюджету з міжбюджетними трансфертами, припадало понад 10 грн. ВРП, а за 13 регіонами (АРК, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька області, м. Київ і м. Севастополь) не перевищувало 7 грн. До 2010 року результативність бюджетних витрат значно знизилась і лише в Дніпропетровській області та м. Київ на кожну гривню видатків із місцевого бюджету, включаючи міжбюджетні трансферти, припадало понад 10 грн. ВРП, а за 19 регіонами не перевищувало середнього в Україні значення 6,77 грн. У 2010 році співвідношення між обсягом ВРП і обсягом бюджетних витрат варіювало від 3,16 (Чернівецька обл.) до 11,44 (м. Київ).

У 2000 році лише власні доходи місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) Дніпропетровської області та міста Київ покривали видатки (без міжбюджетних трансфертів), однак уже з наступного року це не стало характерним для Дніпропетровської області, а у 2004-2006 роках й для м. Київ це не було притаманним. У 2010 році доходи місцевих бюджетів Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей та м. Київ з врахуванням трансфертів не покривали видатки (з міжбюджетними трансфертами). Отже, спостерігаються недопустимо різкі асиметрії бюджетного потенціалу регіонів України та масштабні параметри їх бюджетної недостатності (дефіцитності).

Ще одним фінансовим інструментом конвергенції сталого розвитку регіонів країни інвестиційного характеру є Державний фонд регіонального розвитку, що створюється в складі загального фонду державного бюджету та призначення якого полягає у фінансуванні інвестиційних програм (проектів), спрямованих на виконання державної та регіональних стратегій, державних цільових програм та інвестиційних проектів у частині виконання заходів регіонального розвитку, програм і заходів соціально-економічного розвитку регіонів, подолання депресивності територій, розвиток транскордонного співробітництва. Проте відсутні чіткі правила розподілу коштів, що створює умови для ймовірних корупційних дій.

З вивченого, можна зробити висновки, що сучасні фінансові інструменти не виконують належних їм функцій та свого призначення, а тому не забезпечили конвергенції сталого розвитку регіонів України. Основними причинами їх неефективності можна назвати:

- 1) відсутність чіткого розподілу влади та відповідальності за фінансування витрат між різними рівнями бюджетної системи та перенавантаження місцевих бюджетів фінансовими зобов'язаннями, переданими державними органами влади без визначення джерел фінансування;
- 2) нестабільність розмежування дохідних джерел між рівнями бюджетної системи, що полягає в можливості щорічно змінювати нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і тим самим дестимулює регіони, розвивати економічну і податкову базу, та ще більше посилює дивергенцію регіонів;
- 3) значна централізація бюджетних коштів і неефективність розподілу доходів за рівнями бюджетної системи, оскільки до доходів місцевих бюджетів не зараховуються державні доходи, які прямо залежать від рівня розвитку виробництва в регіоні, зокрема податок на прибуток;

4) суб'єктивність розподілу фінансової допомоги регіонам від органів державної влади, а також у межах регіону на різноманітні цілі, адже велика її частка розподіляється без затвердження у відповідному бюджеті та фактично орієнтується на компенсацію перевищення доходів над видатками, що оцінюються згідно з відкоригованими звітними даними, у зв'язку з чим втрачається зацікавленість регіонів у нарощуванні ресурсної бази та її збалансуванні з видатками, а навпаки, посилюється боротьба регіонів за залучення додаткових ресурсів;

5) практично щорічні зміни видів податкових надходжень до місцевих бюджетів, а також зміни нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів, в умовах чого місцеве самоврядування не має змоги об'єктивно планувати та здійснювати свої видатки згідно з можливостями;

6) низький рівень диверсифікації доходів місцевих бюджетів та недостатність важливих об'єктів оподаткування в місцевих бюджетах (виняток становлять податки з доходів фізичних осіб та плата за землю);

7) вирівнювання доходів місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення за рахунок офіційних трансфертів, одержаних з державного бюджету, які надходять у регіон часто з запізненням, або не в повному обсязі чи не в грошовому виразі;

8) домінування поточних трансфертів над інвестиційними;

9) неузгодженість використання нормативів бюджетної забезпеченості для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів із соціальними стандартами, у результаті чого не гарантується забезпечення населення регіонів соціальними послугами із бюджету згідно з їхніми потребами;

10) відсутність чіткого взаємозв'язку між обсягом податків, зібраних у регіоні, та надходженнями до місцевих бюджетів, що дестимулює органи місцевого самоврядування нарощувати державні доходи.

Така ситуація потребує активних дій органів державної влади та управління з удосконалення фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів країни, спрямованих на створення рівних фінансових умов для органів місцевого самоуправління щодо ефективного виконання ними повноважень із вирішення питань регіонального значення, підвищення їхньої фінансової самостійності та конвергенції рівнів сталого розвитку до рівнів високорозвинених регіонів (табл. 1).

На нашу думку, необхідність конвергенції сталого розвитку регіонів України в першу чергу висуває нові завдання у сфері міжбюджетних відносин, удосконалення та оптимізація яких мають сприяти, насамперед, забезпеченню вирівнювання фінансування такого розвитку з власних джерел доходів.

Крім того, забезпечення конвергенції сталого розвитку регіонів України потребує встановлення визначеної відповідальності закріплених прав і обов'язків кожного рівня держави і муніципальних утворень з їхніми бюджетами шляхом:

– розмежування податкових повноважень і дохідних джерел між органами управління різних рівнів (уточнення переліку державних і місцевих податків; наділення державних органів влади та органів місцевого самоврядування, як мінімум, одним важливим об'єктом оподаткування, використання якого повністю було б у їхній компетенції); удосконалення процедури розщеплення податкових надходжень між центральним і регіональним рівнями на користь місцевих бюджетів з метою уникнення зустрічного їх руху; використання єдиних та стабільних нормативів відрахувань від загальнодержавних податків у бюджеті всіх рівнів; забезпечення сплати податків за місцем фактичної діяльності підприємств, чи проживання громадян; недопущення «недобросовісної» податкової конкуренції);

– розмежування витратних повноважень і відповідальності між органами влади та управління різних рівнів (проведення інвентаризації розподілу витрат між державним і місцевими бюджетами; поступне скорочення, а згодом і повну ліквідацію фінансових зобов'язань місцевих бюджетів, переданих згідно з рішеннями державних органів влади без визначених джерел фінансування; оцінка об'єктивних (нормативних) потреб кожного рівня бюджетної системи у фінансових ресурсах; внесення коректив у бюджетне законодавство, які б конкретизували закріплені витратні повноваження між бюджетами різних рівнів, а також процедуру їх зміни).

Ці завдання повинні виконуватись по відношенню «державний бюджет – місцеві бюджети», а також і до міжбюджетних відносин всередині регіонів. Органи влади та управління кожного рівня повинні володіти реальною податково-бюджетною самостійністю і нести повну відповідальність за свої дії. Водночас із розподілом повноважень між рівнями влади та чітким встановленням відповідальності, повинно відбуватись посилення контролю над справлянням податків, за своєчасним перерахуванням доходів на всі рівні бюджетної системи, за цільовим використанням бюджетних коштів.

Таблиця 1 – Фінансові інструменти конвергенції сталого розвитку регіона України

Фінансові інструменти	Недоліки, що потребують врегулювання	Пропозиції щодо удосконалення	Рівень регулювання	Суб'єкти кваліфікації	Бажаний термін впровадження
1 Бюджетні інвестиції	2 1) відсутність або недостатність пріоритетних напрямів їх використання; 2) високий рівень централізації; 3) стримує приваля інвестиції; 4) скорочення обсягів	3 1) чітко визначити та законодавчо закріпити джерела фінансування інвестиційної діяльності держави; 2) посилення фінансовий контроль за формуванням та використанням коштів	4 Внесення змін до Бюджетного кодексу України	5 Міністерство фінансів України	6 2013 рік (постійно)
Міжбюджетні трансферти (дотації, субвенції, кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших бюджетів, дотації)	1) недостатньо прозора процедура формування і розподілу міжбюджетних трансфертів; 2) визначаються за спрощеною схемою як різниця між витратами та доходами регіону; 3) не стимулює нарощування власну ресурсну базу, сприяють розвитку споживальних настрів зі сторони органів місцевого самоврядування та знижують зацікавленість регіонів у пошуку альтернативних джерел доходів; 4) зменшують обсяги надходжень до державного бюджету; 5) деформують принципи справедливості розподілу податкового тягара; 6) не забезпечують принцип «соціальної справедливості»; 7) лобіювання трансфертів від центрального уряду; 8) не оприлюднює фінансовому вирівнюванню сталого розвитку регіона; 9) не мають цільового спрямування (дотації), а тому їх реалізація залежить від суб'єктивних рішень місцевих органів влади; 10) недоотримання або отримання не з грошовому розмірі; 11) нечіткість отримання сум трансфертів, належних регіону; 12) низька ефективність фінансової допомоги з державного бюджету	1) забезпечення власне, яку трансфертної політики із фінансовою результативністю виконання місцевих бюджетів регіона, або результативності виконання певних програм; 2) посилення стимулюючої функції трансфертів шляхом встановлення «градієнтної величини» міжбюджетного вирівнювання (за граничною величиною виділення сукупного податкового потенціалу регіону), або шляхом введення прогресивного механізму «негативних трансфертів» для регіонів, що володіють більш як в-кратною величиною власних бюджетних доходів (чим більше перевищення, тим більша його частина вилучається у вигляді «негативного трансферту»); 3) запровадження механізму надання інвестиційних дотацій шляхом їх цільового спрямування за сферами сталого розвитку регіону відповідно до результатів забезпечення його економічного, соціального та екологічного розвитку; 4) посилення ефективного та внутрішнь-організаційного контролю та контролю «зверху» за правомірністю та доречністю витрачання міжбюджетних трансфертів	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013-2014 роки (постійно)
Податкові ставки	1) централізація податкових надходжень зведеного бюджету на державному рівні та відсутність чіткого взаємств'язку між обсягом податків, які сплачуються на території регіону, і надходженнями до місцевих бюджетів; 2) щорічні зміни видів податкових надходжень до місцевих бюджетів і стагнація фискальна ефективність податків; 3) недостатність базисних об'єктів оподаткування у місцевих бюджетах та низький рівня диференціації доходних джерел місцевих бюджетів; 4) надто високі податкові ставки для України, що призвешть до «вигнації» економіки	1) оптимізація ставок оподаткування з метою досягнення найвищого рівня добросовісної сплати податків; 2) децентралізація бюджетних коштів шляхом переведення частини податку на прибуток до місцевих бюджетів на основі застосування системи міжбюджетних податкових квот	Внесення змін до Податкового кодексу України	Міністерство фінансів України	2013 рік

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6
Податкові пільги	1) зменшують обсяги надходжень до державного бюджету; 2) застосовуються в більшості не до несприятливих їх шпалників та виступають методом ухилення від сплати податків, а тому сприяють росту тиньвого сектора економіки; 3) зумовлюють деформацію принципів справедливості розподілу податкового тягара та порушення принципу нейтральності спонсорування; 4) їх надання в більшості не має достатнього економічного обґрунтування	1) ефективний контроль за правильністю надання і обліку податкових пільг; 2) чітке законодавче визначення об'єкта застосування та груп платників податкових пільг	Внесення змін до Податкового кодексу України	Міністерство фінансів України, Податкова служба України	2013 рік (постійно)
Масі центральні бюджетних коштів	1) високий рівень централізації бюджетних коштів, що зневажає значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення завдань, зумовлює недостатність власних джерел доходів у формуванні місцевих бюджетів, а тому посилює залежність місцевих бюджетів від коштів органів державного управління; 2) не стимулює органи місцевого самоврядування нарощувати обсяги доходу їх бюджетів	1) підвищення ролі та впливу місцевих органів влади у формуванні місцевих бюджетів за рахунок децентралізації бюджетних коштів; 2) розширення власних джерел доходів шляхом закріплення на довгостроковій основі окремих загальнодержавних податків за місцевими бюджетами, чи розщеплення їх між бюджетами різних рівнів	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013 рік
Нормативи виділяють до місцевих бюджетів від загальнодержавних податків	1) характеризуються нестабільним рівнем; 2) економічна несобґрунтованість доцільності централізації окремих податків	1) чітке встановлення нормативів та законодавче їх закріплення; 2) встановлення довгострокових нормативів за відрахувань	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013-2014 роки
Бюджет розвитку місцевих бюджетів	1) недостатність джерел формування; 2) незначна частка доходів бюджету розвитку (до 5%) та видатків (до 4%) в структурі місцевих бюджетів; 3) спрямування відносно невеликої частини всіх видатків розвитку на капітальні вкладення	1) чітке законодавче врегулювання джерел надходжень та напрямів використання коштів бюджету розвитку; 2) недопущення використання коштів на видатки поточних бюджетів та збільшення витрат на капітальні вкладення; 3) забезпечення контролю за ефективним використанням коштів та шляхом їх спрямуванням	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013 рік (постійно)
Державний фонд регіонального розвитку [9]	1) відсутність чітких правил розподілу коштів; 2) управління та адміністрування фондом здійснюється на центральному рівні; 3) створюють умови для ймовірних корупційних дій	1) забезпечення прозорості процедури використання коштів фонду шляхом висвітлення такої інформації на офіційному сайті КМУ; 2) посилення контролю за вибором інвестиційних програм (проектів), що можуть реалізуватися за рахунок коштів фонду, шляхом створення групи незалежних експертів у Міністерстві фінансів України, які б перевіряли доцільність фінансування виділених інвестиційних програм (проектів) та співували за етапами їх реалізації	Створення групи незалежних експертів в Міністерстві фінансів України	КМУ, Міністерство фінансів України	2013 рік (постійно)

авторська розробка.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз сучасних фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України, дозволяє означити основні напрями їх удосконалення:

- 1) посилення фінансового контролю за формуванням та використанням бюджетних коштів;
- 2) забезпечення взаємозв'язку трансфертної політики із фінансовою результативністю наповнення місцевих бюджетів регіонів, або результативністю виконання певних програм;
- 3) оптимізація ставок оподаткування з метою досягнення найвищого рівня добросовісної сплати податків;
- 4) децентралізація бюджетних коштів шляхом переведення частини податку на прибуток до місцевих бюджетів на основі застосування системи міжбюджетних податкових квот;
- 5) розширення власних джерел доходів шляхом закріплення на довгостроковій основі окремих загальнодержавних податків за місцевими бюджетами, чи розщеплення їх між бюджетами різних рівнів;
- 6) чітке встановлення і законодавче закріплення нормативів відрахувань до місцевих бюджетів від загальнодержавних податків на довгостроковій основі.

Реальним інструментом вирішення проблеми асиметрії видаткової і дохідної частин місцевих бюджетів АР Крим, областей, міст Києва та Севастополь, на нашу думку, може стати скорочення частки фінансових можливостей, закріплених за державним бюджетом. Скорочення цієї частки повинно відбуватись одночасно з передачею її в місцеві бюджети. Необхідно забезпечити максимальне забезпечення видатків місцевих бюджетів за рахунок власних джерел доходів. Адже зарубіжний досвід доводить, що підвищення ефективності процесу формування дохідної частини місцевих бюджетів і децентралізація управління бюджетними коштами є одним із найважливіших способів перетворення місцевих бюджетів на ефективний інструмент сталого розвитку регіонів країни та регіональної конвергенції.

Цілком очевидно, що досягнення конвергенції сталого розвитку регіонів України, реальне наближення муніципальних утворень до самофінансування, фінансової самодостатності територій – завдання довготермінові, що виходять за межі середньострокової перспективи. Однак, якщо й надалі не вживати радикальних заходів, то регіони з низькими рівнями сталого розвитку залишатимуться в стані фінансової невизначеності, будучи утриманнями та в повній залежності від волевиявлення державних владних структур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-p>.
2. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т. / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, В. Г. Болдров та ін.]. — К. : НДФІ, 2004. — Т. 5 : Реформування міжбюджетних відносин і зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування. — 2004. — 400 с.
3. Карлін М. І. Фінансова система України : навч. посіб. / М. І. Карлін. — К. : Знання, 2007. — 324 с. — (Вища освіта XXI століття).
4. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. та ін.] ; за ред. І. О. Луніної ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2010. — 320 с.
5. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І. О. Луніна. — К. : ДНВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2006. — 432 с.
6. Сторонянська І. З. Пропеси конвергенції / дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки / І. З. Сторонянська // Регіональна економіка. — 2008. — № 2. — С. 73—83.
7. Сторонянська І. З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку : монографія / І. З. Сторонянська ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. — Львів : Арал, 2008. — 142 с.
8. Харламова Г. О. Ефекти конвергенції / дивергенції в інвестиційному кліматі регіонів України / Г. О. Харламова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 6(96). — С. 183—190.
9. Чужиков В. І. Конвергенція та дивергенція регіонів України (індикативна модель) / В. І. Чужиков, Ю. В. Ревенко // Економіка України. — 2005. — № 5. — С. 48—54.
10. Бюджет України за 2002 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2003. — 264 с.

11. Бюджет України за 2005 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2006. — 292 с.
12. Бюджет України за 2006 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2007. — 302 с.
13. Бюджет України за 2009 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2010. — 302 с.
14. Бюджет України – 2010 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2011. — 292 с.
15. Науменко А. М. Сутність та роль місцевих бюджетів в соціально-економічних процесах регіону / А. М. Науменко // Наукові праці НДФІ. — 2006. — Вип. 3(36). — С. 70—78.
16. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
17. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік [Електронний ресурс] / [Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В. та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. — К., 2011. — 142 с. — Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr.pdf.

УДК 351.331

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Урussoва З.П., к.е.н., доцент

Запорізький національний університет

Проаналізовано процеси, що відбуваються на вітчизняному ринку страхових послуг. Виявлено причини, що негативно впливають на розвиток страхування. Обґрунтовано роль держави щодо підтримки страхової галузі. Визначено напрями розвитку страхового ринку в Україні.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, економіка, конкуренція, кризові умови, перестраховання, страховий договір.

Урussoва З.П. РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

Проанализированы процессы, происходящие на отечественном рынке страховых услуг. Выявлены причины, негативно влияющие на развитие страхования. Обоснована роль государства по поддержке страховой отрасли. Определены направления развития страхового рынка в Украине.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, экономика, конкуренция, кризисные условия, перестрахования, страховой договор.

Urussova Z.P. DEVELOPMENT OF THE MODERN INSURANCE MARKET OF UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The processes occurring in the domestic insurance market. The reasons that affect the development of the insurance. The role of the state in support of the insurance industry. The directions of development of the insurance market in Ukraine.

Key words: insurance, insurance market, the economy, competition, crisis conditions, reinsurance, insurance contract.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність вивчення страхового ринку зумовлена стабільним зростанням останніми роками в Україні попиту на страхові послуги, що пояснюється його впливом на соціально-економічну стабільність суспільства і належністю до кола чинників, які безпосередньо визначають рівень економічної безпеки країни. Український страховий ринок перебуває на шляху поступового інтегрування у світовий, що підтверджується вступом України до СОТ. Тому важливо оцінити місце вітчизняного страхового ринку в економіці держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В Україні основні проблеми теорії та практики страхування в умовах ринкової економіки досліджували: В. Д. Базилевич, М. В. Мних, В. Баранова, С. С. Осадець, Н. М. Внукова, О. О. Охріменко та ін. [1-6]. Зокрема питання відносно формування страхового ринку досліджував В. Д. Базилевич [1], котрий розглядав нову парадигму страхування в умовах глобалізації; М. В. Мних [2], аналізував стан, проблеми розвитку та шляхи вирішення страхового ринку України. Але завжди актуальним залишається розвиток нових тенденцій розвитку страхового ринку, тому звідси і впливає актуальність даного дослідження. Актуальністю даної теми є розгляд наявного розвитку страхування в Україні в умовах спаду темпів